

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглядається теоретико-методологічний аналіз поняття інформаційного суспільства як концепції нової суспільної формації, виділено його базові характеристики та висновки, що відображають певні соціально-психологічні тенденції становлення інформаційного суспільства в Україні на рівні повсякденних практик, діяльність різних груп населення до поля інноваційної, інформаційно-електронної активності.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні практики, інформаційно-електронний простір.

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується збільшенням ролі і значення в житті суспільства і кожного індивіда інформації і знань. XXI століття – це час бурхливого розвитку новітніх інформаційних технологій, комунікаційних мереж, засобів зв'язку та доступу до різноманітної інформації. Цей процес набуває рис глобальної інформаційної революції, вплив якої важко не помітити у всіх соціальних сферах – управлінні, економіці, політиці, культурі, науці, освіті тощо.

Будь-які технологічні зміни вимагають адекватної відповіді з боку людини і суспільства. Тобто, нова технологія завжди провокує новий соціо-культурний зміст. Невіддільне від сучасного етапу соціального розвитку збільшення обсягів інформації висуває підвищені вимоги до їх смислової інтерпретації суб'єктом – нова технологія провокує новий психологічний зміст. Саме тому наукова рефлексія гуманітарних реалій інформаційного суспільства є сьогодні одним з центральних сюжетів всіх соціальних наук. Яка "людська складова" нового світу - світу масових комунікацій, наукомістких технологій, електронних засобів зв'язку? Як змінюється діяльність, спілкування і свідомість людини в суспільстві, основним капіталом, засобом виробництва і ресурсом розвитку якого стає інформація?

Саме ці запитання повинні визначати сьогодні основні "вектори" прикладних соціально-психологічних досліджень інформаційних реалій.

Становлення інформаційного суспільства є актуальним питанням для українського сьогодення. В процес створення глобального інформаційного суспільства Україна вступила, коли прийняла Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства [1, с. 51–56], а також Декларацію принципів «Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання в новому тисячолітті» [2], а на національному рівні – Закон «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [3, с. 102]. Відповідно, наша держава також бере безпосередню участь в процесі становлення глобального інформаційного простору. Тому на даний час актуально досліджувати реалії, передумови і перспективи становлення інформаційного суспільства в Україні, рівень готовності населення до діяльності в умовах інтенсифікації інформаційно-електронного простору.

Основним поняттям концепції інформаційного суспільства присвячені твори відомих зарубіжних науковців: Д. Белла [4], Е. Тоффлера [5], Й. Масуди [6], Д. Лайона [7], М. Маклюєна [8], М. Кастельса [9], Ф. Уєбстера [10] та інших науковців.

Внесок українських дослідників у вивчення проблем інформаційного суспільства включає напрацювання Прохоренко Е. [11], Дюжева Д. [12], Колодюка А. [13], Ковалевського В. [14] та багатьох інших вчених.

Слід зазначити, що значна частина досліджень інформаційного суспільства фокусує увагу на технологічних особливостях, залишаючи осторонь багато питань, які необхідно досліджувати власне за допомогою соціологічної і психологічної науки. Концепція інформаційного суспільства вимагає соціально-психологічного осмислення питання про те, якими є особливості, тенденції, проблеми, небезпеки і перспективи розвитку інформаційного суспільства. Крім цього, вивчення й аналіз джерел, що стосуються даної тематики дозволяє зробити висновок, що на даний час є багато робіт, в яких відображено соціально-філософський аналіз зазначеної проблеми, але відсутні напрацювання в сфері емпіричного дослідження інформаційного суспільства в Україні.

Мета статті. В нашій роботі ми проведемо теоретико-методологічний аналіз концепції інформаційного суспільства і продемонструємо результати емпіричного дослідження його ознак в Україні.

Виклад матеріалу. Існування і розвиток інформаційної цивілізації в наш час – це об'єктивна реальність. Інформаційна епоха створює нові умови для життєдіяльності людини і її повсякденної активності. За останнє століття радикально змінилось не лише сприйняття людиною самої себе і свого оточення, характер і інтенсивність соціальної взаємодії, моделі соціальної поведінки, а також зміст і форма соціальних процесів на загальнонаціональному і загальнолюдському рівнях.

Інформаційне суспільство – це словосполучення, яке варто розшифрувати. Д.Іванов у своїй праці «Суспільство як віртуальна реальність» узагальнив теоретичні розробки концепції «інформаційного суспільства» соціологів і футурологів від 60-х років ХХ ст. і до тепер і представив базові характеристики нового типу суспільної організації:

1) визначаючим фактором суспільного життя в цілому постає наукове знання. Воно витісняє ручну і механізовану працю. Економічні і соціальні функції капіталу переходять до інформації;

2) рівень знань, а не власність стають визначаючим фактором соціальної диференціації. Привілейовані групи займають інформовані члени суспільства, а непоінформовані стають так званими «новими бідними»;

3) інфраструктурою інформаційного суспільства являється нова «інтелектуальна», а не «механічна» техніка. Суспільство вступає в технотронну еру.[15, с. 355–428].

Узагальнюючи інтерпретації інформаційного суспільства у різних теоретичних підходах, можна визначити цю категорію наступним чином: інформаційне суспільство – це наукова концепція, яка визначає рушійною силою суспільного розвитку різноманітну наукову інформацію, знання, тобто інтелектуальний потенціал населення, а також активну інформатизацію суспільства, що забезпечує ефективну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів.

До критеріїв емпіричної фіксації інформаційного суспільства, на думку науковця І.Соколової, відносяться:

1) соціально-економічні, які ґрунтуються на факті зайнятості більше як половини населення в сфері інформаційно-інтелектуальних професій;

2) технічний критерій, основою якого є процес інформатизації суспільства, розвиток інформаційно-комунікативних технологій тощо[16, с. 30 – 33].

Система критеріїв інформаційного суспільства, запропонована А. Колодюком, відтворює соціально-психологічний аспект становлення даного типу суспільства – інформаційно-електронну готовність і інформаційно-електронне залучення населення [13].

На основі цих критеріїв в квітні 2009 р. у м. Львові кафедрою соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка» було проведено

соціологічне дослідження¹, метою якого було визначити особливості становлення інформаційного суспільства в Україні на рівні повсякденних практик індивідів. Основними завданнями дослідження були:

1. Порівняти результати дослідження інформаційних видів діяльності, які здійснювало населення в 2008 і здійснює в 2009 році. Визначити динаміку змін. Охарактеризувати місце електронної комунікації серед інших засобів масової комунікації в 2008 і в 2009 роках.

2. Простежити відмінності у здійсненні інформаційних практик різними соціальними групами, що відрізняються за критеріями віку, рівня освіти, сфери зайнятості.

Інтерпретація результатів дала змогу говорити про певні особливості і тенденції становлення інформаційного суспільства в Україні.

В результаті опрацювання зібраного емпіричного матеріалу можемо зробити наступні аналітичні висновки:

1. Підтвердилась дослідницька гіпотеза про те, що на даний час електронна комунікація не є провідною в українському суспільстві, оскільки лідируючі позиції міцно займають традиційні ЗМІ: телебачення, преса, радіо. Проте, проявляється тенденція до збільшення рівня залучення населення, особливо молоді, в електронну комунікацію.

Розглянемо це твердження більш детально, шляхом порівняння активності жителів м. Львова у здійсненні інформаційних практик в 2008 і в 2009 роках. Отже, у 2008 році респонденти практикували:

- читання періодичної преси (71, 50 % опитаних респондентів);
- перегляд інформаційних телепередач (71 %);
- перегляд розважальних телепередач (65, 50 %);
- перегляд науково-популярних телепередач (60, 50%);
- прослуховування інформаційних радіопередач (49, 5 %).

Такі інформаційно-електронні види діяльності, як використання комп'ютерної техніки в навчальній, професійній діяльності, користування мережею Інтернет, віртуальне спілкування, перегляд інформаційних сторінок в мережі Інтернет здійснювали не більше 37 % опитаних.

У 2009 році прослідковуються певні зміни в цьому аспекті. Отже, в цьому році респонденти практикували і практикують:

- читання періодичної преси (69 %);
- перегляд інформаційних телепередач (67 %);
- перегляд інформаційних сторінок в мережі Інтернет (67%);
- перегляд розважальних телепередач (60, 50 %);
- перегляд науково-популярних телепередач (60, 50%);

Відповідно, перегляд інформаційних сторінок в Інтернеті став одним з лідируючих видів інформаційної діяльності жителів м. Львова у 2009 році.

Статистичні показники, що демонструють характер здійснення інформаційних практик мешканцями м. Львова у 2008 і 2009 роках зображено за допомогою таблиці 1.

Отже, можна зробити висновок, що в порівнянні з 2008 роком у 2009 році жителі м. Львова частіше почали переглядати інформаційні сторінки в мережі Інтернет, що означає невелике підвищення рівня інфомаційно-електронного залучення населення. Проте, загальні тенденції користування традиційними ЗМІ: пресою і телебаченням залишились без змін.

---

¹

2. Наступною дослідницькою гіпотезою було те, що активне здійснення інформаційно-електронних практик відбувається переважно в межах молодшої вікової категорії (18 – 24 роки).

Ця гіпотеза також підтвердилась під час аналізу результатів проведеного дослідження. Представники цієї вікової категорії активно використовують комп'ютерну техніку в навчальній діяльності (72 % опитаних цієї вікової групи) та професійній діяльності і користуються постійним доступом до мережі Інтернет (70 %). В цій віковій категорії також високий відсоток у відвідуванні бібліотек та читанні наукової літератури. Можна говорити про те, що молодь є основним суб'єктом становлення інформаційного суспільства в Україні.

Наступні вікові категорії населення сконцентрували свою увагу на інших електронно-інформаційних практиках, таких як комп'ютерні розваги, які притаманні віковій категорії 25 – 29 років; перегляд інформаційних та науково-популярних телепередач людьми вікової категорії 50 – 59 років, інші інформаційні практики – прослуховування інформаційних радіопередач та читання газет чи журналів – обрала вікова категорія від 60 років і більше.

Таблиця 1

Інформаційні види діяльності жителів м. Львова в 2008, 2009 роках

Види діяльності	2008р.	2009р.
1. Використовування комп'ютерної техніки в навчанні	36,50%	32,00%
2. Використовування комп'ютерної техніки в проф. д-ті	20,50%	23,00%
3. Користування Інтернетом	37,00%	35,00%
4. Інтернет - спілкування	31,00%	30,00%
5. Відвідування бібліотек	14,50%	12,00%
6. Читання художньої літератури	45,50%	39,00%
7. Читання наукової літератури	29,00%	29,00%
8. Комп'ютерні розваги	22,50%	23,00%
9. Перегляд інформаційних сторінок в Інтернеті	31,00%	67,00%
10. Робота за комп'ютером	24,00%	23,00%
11. Перегляд розважальних телепередач	65,50%	60,00%
12. Перегляд інформаційних телепередач	71,00%	67,00%
13. Перегляд науково-популярних телепередач	60,50%	57,00%
14. Прослуховування інформаційних радіопередач	49,50%	48,00%
15. Читання газет, журналів	71,50%	69,00%

Підтвердилась дослідницька гіпотеза про те, що здійснення інформаційно-електронних практик притаманне більшою мірою для людей з вищою освітою і інтелектуальних професій. Тобто, для громадян, зайнятих в сферах, в яких безупинно циркулює інформація і знання. Можна говорити про те, що основними соціальними інститутами, які відіграють ключову роль в становленні інформаційного суспільства в Україні є інститути освіти і науки.

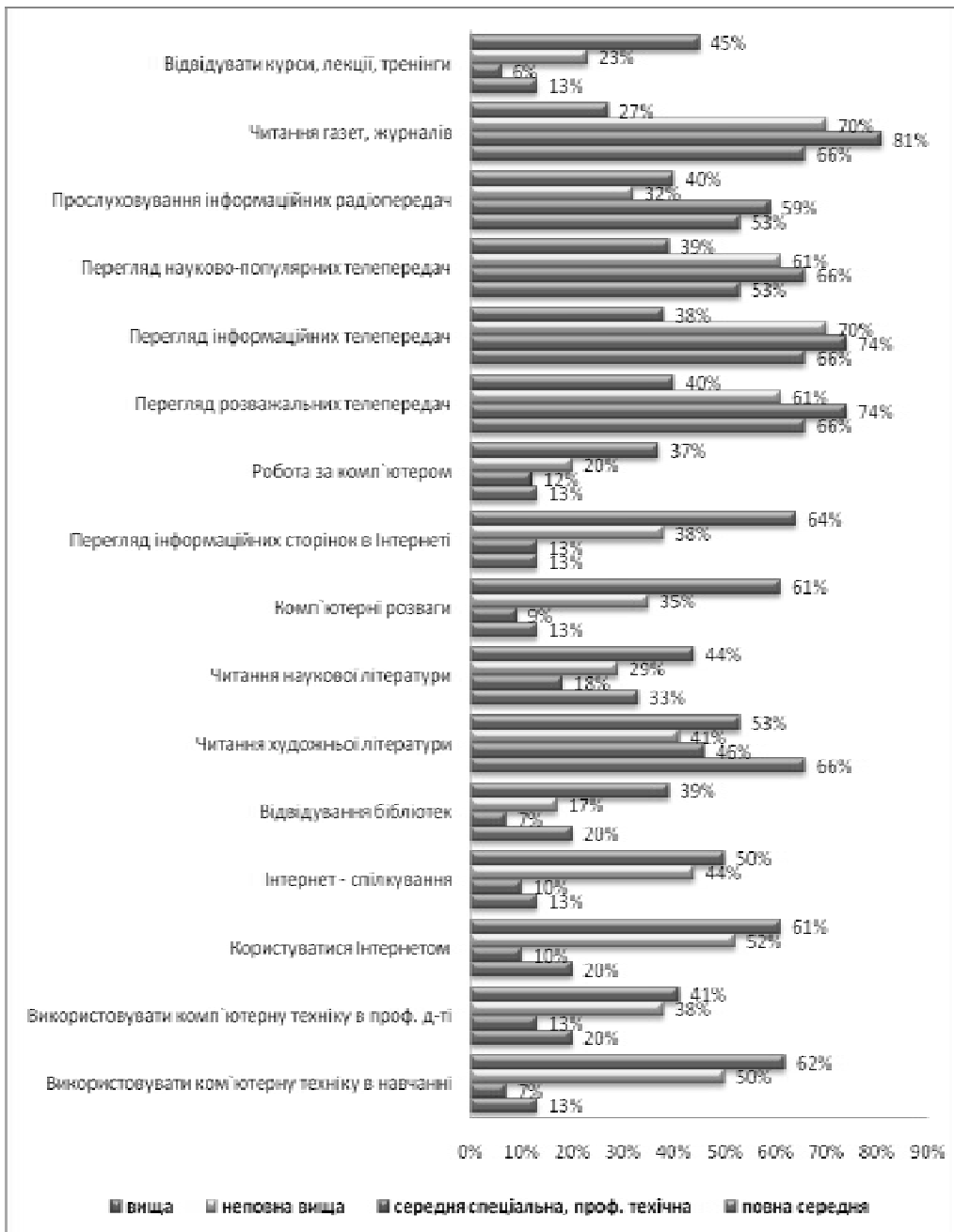
Продемонструємо це нашими даними (мал.2):

Аналіз даних дослідження дає нам підстави зробити висновок, що люди, які здобули або здобувають вищу освіту, є досить активними у здійсненні електронних інформаційних практик і, відповідно, найбільше залучені у процес інформатизації українського суспільства. Респонденти з повною середньою і середньою спеціальною освітою надають перевагу пресі, телебаченню, радіо і, за даними проведеного дослідження, мало цікавляться такими практиками як робота з комп'ютерною технікою та пошук інформації в мережі Інтернет.

Висновки. Результати даного дослідження, які відображають тенденції становлення інформаційного суспільства в Україні на рівні повсякденних практик, залучення різних груп населення до поля інноваційної, інформаційно-електронної активності можуть складати методологічну базу для подальшого дослідження проблематики розвитку інформаційного суспільства в Україні. Слід зазначити, що процес становлення інформаційного суспільства потребує уваги зі сторони фахівців різноманітного профілю, в тому числі і соціологів та психологів, які за допомогою кількісних і якісних методів дослідження зможуть визначити сучасний стан становлення інформаційного суспільства в Україні, спрогнозувати сценарії подальшого його розвитку і попередити можливі небезпеки.

Малюнок 2

Взаємозв'язок інформаційних практик і рівня освіти

Література:

1. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 року//Дипломатичний вісник. –2000. – № 8.
2. Декларація принципів «Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии»-http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c57.
3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»//Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 784 с.
5. Тоффлер Е. Третья хвиля/ Пер. з англ. А.Євса. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
6. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. – Washington.: World Future Soc., 1983. – 171 p.

7. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. – <http://philsci.univ.kiev.ua/biblio/lajon.html>
8. Маклюэн М. Средство само есть содержание // Информационное общество: Сб. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 507 с.
9. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ., под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М., 2000. – 608 с.
10. Узбстер Ф. Теории информационного общества. - М.: Аспект Пресс, 2004. - 400 с.
11. Прохоренко Е. Анализ теорий информационного общества в приложении к Украине. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2008. – С. 329 – 333.
12. Дюжев Д. Специфика формирования информационного общества в Украине: история и современность // Наука. Релігія. Суспільство. – 2008. - №2. – С.130 – 135
13. Колодюк А., Березовець Л., Лисицький В. Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., 2004 – 289 с.
14. Ковалевський В. Історія інформаційного суспільства. – <http://kovalevsky.webs.com.ua/theory/>
15. Иванов Д. Общество как виртуальная реальность // Информационное общество: Сб. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 507 с.
16. Соколова И. Структура и функции социологии информатизации как новой специальной социологической теории // разъяснительное общество. – 1999. – Вып. 5.

Надійшла до редколегії 23.04.2010

Комедант З. Признаки информационного общества в Украине: эмпирический анализ. В статье рассматривается теоретико-методологический анализ понятия информационного общества как концепции новой общественной формации, выделены его базовые характеристики и выводы, отражающие определенные социально-психологические тенденции становления информационного общества в Украине на уровне повседневных практик, деятельность различных групп населения в поле инновационной, информационно-электронной активности.

Ключевые слова: информационное общество, информационные практики, информационно-электронное пространство.

Komendant Z. The empirical analysis of signs of the information society in Ukraine. The article includes the theoretical and methodological analysis of concept of the information society as a new social formation and describe the specific socio-psychological tendencies of the information society in Ukraine at the level of everyday practices, involving different social groups into the field of innovation, information and electronic activity.

Key words: information society, information practices, information and cyberspace.